

Ipoly menti Antigonék

Engesztelő 1956–1989

A pufajkások 1956 decemberében elhurcolták a salgótarjáni acélgyár fegyveres őrségének két parancsnokát, Hargitay Lajos mérnököt és Hadady Rudolf műszaki fordítót. A felismerhetetlenségig összeverték, majd szitává lötték őket. Holttestüket két nappal később fogták ki az Ipolyból. Hozzátartozóik hiába kutattak halottaik teteme után; a hatóságok cinikus és kitérő válaszokat adtak. Ez Schiffer Pál „Engesztelő 1956–1989” című dokumentumfilmjének előtörténete. Váradi Júlia Schiffer Pállal, a film rendezőjével, a film elkészítésében közreműködő Geskó Sándor szociológussal, valamint Hargitay Lajos özvegyével és egyik lányával beszélgett.

– Nyomon lehet-e követni, mikor és hogyan kezdett drámává alakulni a történet?

SCHIFFER PÁL: Nagyon nehéz pontosan kitapintani. Mi – Dávid János és Geskó Sándor szociológusok, illetve jómagam – először munkásszociológiát kezdünk csinálni Salgótarjában. De miközben ezt csináltuk, egyszer csak kikerülhetetlenné vált, hogy ne kezdjünk el foglalkozni a salgótarjáni sortűzzel. Kiderült ugyanis, hogy nem érthetjük meg Salgótarjánt és az ott élő munkásokat, ha előbb nem értjük meg, mi történt 1956. december 8-án. Ez valósággal szabályos nyomozás volt, és ennek a nyomozásnak a kapcsán bukkantunk rá – szinte véletlenszerűen – a Hargitay-Hadady-gyilkosság történetére.

Eltűntették a holttesteket

– Amely gyilkosság, tegyük hozzá zárójelben, legalább olyan brutális gyilkosság volt, mint a salgótarjáni sortűz.

SCH. P.: Egy kétnapos, kegyetlen kínzás előzte meg, és csak ennek a kínzássorozatnak a vége volt a gyilkosság. Ezután eltűntették a holttesteket, és úgy temették el őket, hogy a mai napig sem tudjuk, eltemették-e őket egyáltalán, és ha igen, hová. Ez az ügy minduntalan előjött, bárhol kutattunk. Dávid Jánossal elmentünk egy kórházi gondnokhoz, és arról faggattuk, mit tud a sortűz utáni eseményekről, tehát a kórházban történekről. Ez az ember mesélte el, hogy ő Balassagyarmaton, a boncteremben látta ezt a két hullát. Tulajdonképpen így bukkantunk a történetre, és így kezdünk el sok más mellett ez után is nyomozni. De csak akkor kezdünk úgy érezni, hogy ez külön, önálló történet, amikor megismerkedtünk Hargitaynéval. Ennek az asszonynak valami csodálatos varázsa van, és olyan méltósága, olyan értékei, amelyek alkalmassá teszik, hogy egy filmet „rákössünk”. Akkor interjúkat csináltunk olyanokkal, akinek a salgótarjáni sortűz kapcsán valami szerepük volt, vagy valami fontos dolog történt velük. Ezen interjúk egyike volt a Hargitaynéval és a két lányával készített interjú.

– Akik – nyugodtan mondhatom – egy csaknem görög sorsdráma hőseivé váltak, amikor elindultak eltemetni a halottjukat.

SCH. P.: Az, hogy ebben benne rejlik ez a

lfj. Schiffer Pál

dráma, és hogy a cselekmény ebbe az irányba megy, azt már az események későbbi menete és maga a három asszony alakította így.

– Ők kérték meg a filmrendezőt és munkatársait, hogy próbáljanak meg együtt a dolog végére járni?

SCH. P.: Kényesebb ez az egyensúly, és azt hiszem, ennél a filmnél ez az igazi kulcskérdés. Mi éreztük azt, hogy a két lányban – főleg az egyikben – megvan, mindig is megvolt a késztetés, hogy megkeresse az apját. Az asszonyban is megvolt, hiszen már 1982-ben írt egy levelet a kórháznak, de azért még 1988 végén is – amikor először beszélgettünk kamera előtt – bizonytalanok voltak benne, vajon lehetővé teszi-e a politikai helyzet, hogy elinduljanak a halottjuk megkeresésére.

GESKÓ SÁNDOR: Számunkra akkor vált világossá, hogy itt valami drámáról van szó, amikor ezzel a három emberrel – akik az emberség, a tisztesség és a fájdalom elképesztő megjelenítői – elindultunk, és összetalálkoztunk a hivatalos hatalmakkal, a hivatalosságokkal, akik semmiféle segítséget nem tudtak, nem voltak hajlandók nyújtani ahhoz a munkához, amit mi végeztünk, illetve azon fájdalmak megszüntetéséhez, amelyek ezekben a nőkben éltek.

A főügyész és a kontraszt

– A filmből is kiderül – de gondolom, a filmet egyelőre nem ismerő hallgató is úgy érzi –, hogy ennek a falnak az az oka, hogy még ma is „kiújult napokat élünk”. A film egyik hőse fogalmazza meg ezekkel a szavakkal azt, hogy az úgynevezett hatóságokban még mindig ugyanazok a mechanizmusok működnek, amelyek harminc-harmincöt éven keresztül működtek.

G. S.: Ez így van. Annál is inkább, hiszen még ma is azok az emberek ülnek a hatalomban, akik mondjuk 1982-ben, Hargitay Lajosné megkeresésére válaszolva, veszedelmes bűnözőnek nevezték ezt a két, 1956-ban meggyilkolt embert. Tehát, ha úgy tetszik, ők érzik a maguk felelősségét – ha nem is a saját belső meggyőződésükből, hanem az őket körülvevő környezet megváltozása miatt –, s ennek következtében van rajtuk egy olyan külső kényszer, amely – ha érzelmileg, a dologhoz való hozzáállásukban nem változtak is meg – legalábbis gondolkodásra készteti őket.

SCH. P.: Ne legyünk szemérmesek, tegyük hozzá azt az információt: aki 1982-ben – még politikai főügyészhelyettesként – azt az információt adta, hogy Hargitay és Hadady veszedelmes bűnözők, ma* Nógrád megye főügyésze.

– És ő hogyan vélekedik ma erről a dologról?

SCH. P.: Nem állt kamera elé; annak nyilvánosságra hozatalára pedig, amit magánemberként mondott el, nem jogosított fel. Tény, hogy semmiféle formai hibát nem találhatunk abban, ahogyan ők a nyomozást vagy az exhumálást lebonyolították. De legalábbis kétségünk van azzal szemben, hogy ugyanaz az ember, aki hét évvel ezelőtt veszedelmes bűnözőknek nyilvánította Hargitay Lajost és Hadady Rudolfot – akiről, tegyük hozzá, a film során bebizonyosodott, hogy semmiképpen sem voltak bűnözők, sőt –, ma tiszta szívből, igazán akarja, akarhatja-e azt, hogy megtaláljuk a tetemet, és hogy kiderüljön, mi is történt valójában.

G. S.: Abban a közösségben, amelynek a hátterében agyonlőtték ezeket az embereket, olyan segítőkészségre és olyan mély emberségre találtunk, hogy a kontraszt igazán megrendítő volt. Különösen megrendítő volt, hogy közben láttuk, amint Hargitay Lajosné és két lánya valóságos katarzist él meg, amikor pedig ezeken, az időnként igen kegyetlen tortúrákon mennek keresztül. Mert a lányok tagadhatatlanul katarzison estek át azáltal, hogy újra megtalálták az édesapjukat...

Ne eljenek családok így

– Illetve megtaláltak egy édesapát. Gyakorlatilag ugyanis nem volt igazi édesapánk sem. Vagy csak nagyon halvány.

Hargitay Lajos özvegye

G. S.: Így igaz. Az özvegy rengeteg szenvedéssel, rengeteg erőfeszítéssel igyekezett úgy nevelni az elmúlt harminchárom évben ezeket a gyerekeket, hogy ne legyen apahiányuk, de azért közben mindvégig ettől szenvedtek, természetesen. Egyébként azt mondhatni: most szinte ő, az özvegy is megtalálta a megnyugvást...

SCH. P.: Akkor, amikor mi ezt a „nyomozást” elkezdtük, Nagy Imréék temetése még csak halvány remény volt a Történelmi Igazságtétel Bizottság számára. Ahogy haladtunk előre a filmmel, úgy haladt előre – szinte vele párhuzamosan – ez az országos nagy ügy is. Ez némileg zavart is miniket. Két okból. Az egyik: nem lesz-e ez egy miniatürizált Nagy Imre-kihantolás és -újratemetés. Másrészt: nem nyomja-e agyon ez az országos nagy ügy ennek a két kisembernek a kicsi, nagyon személyes, családi szinten elmesélt történetét. Amikor az

Schiffer Pál új filmje: Engesztelő 1956–1989

A rituális kegyetlenség természetrajza

A karhatalmisták 1956. december 12-én elhurcolták Hargitay Lajos (28 éves) mérnököt és Hadady Rudolf (33 éves) műszaki fordítót, a salgótarjáni acélgvár fegyveres őrségének parancsnokait. Holttestüket két nappal később fogták ki

dokumentumfilm: az Engesztelő 1956–1989, amelyet három hét múlva mutatnak be a fővárosi mozik. Schiffer Pál rendező és alkotócsoportja, Dávid János és Geskó Sándor szociológusok, Rigó Mária vágó és Andor Tamás operatőr, a for-

tot. Mikor felvételeket készítettek az acélgvári kolóniáról, és beszélgettek az emberekkel – föltűnt –, ha az ötvenhatos eseményekre terelődik a szó, legtöbbször elhallgatnak, vagy kéri, hogy kapcsolják ki a kamerát. De így is szinte minden

Kép a kihantolásról, és cikk a Magyar Hírlap szeptember 28-i számából

első forgatási szakasz lezárult, és kiderült, hogy micsoda sebeket szakított fel ez a néhány napos nyomozássorozat ennek a három asszonynak az életében, gondolat- és érzésvilágában, akkor döbbsentünk csak rá: ez tényleg film.

H. L. lánya: Az a gát, amelyről csak most érzem úgy, hogy az idők során tényleg kiépítettem magamban, most „áttörődött” – hogy rosszul, magyartalanul fogalmazzak –, szóval édesapam most, így közelebb került hozzánk.

■ – Mi volt ez a gát?

H. L. lánya: Mintha védtem volna magamat. Ahogy a filmen mondtam: nem is hiányzott. És tényleg – nem hazudtam, nem megjátás volt – nem hiányzott. Lehet, hogy ez egy mesterségesen, tudat alatt kiépített gát volt bennem, és ezt sikerült most áttörni.

HARGITAY LAJOSNÉ: Én hiába próbáltam valahogy kialakítani egy apaképet, és azt megismertetni, nem tudtam.

■ – Az emberek általában nem szívesen tépnek fel lelki sebeket magukban.

H. L.-né: Én örülök a filmnek, mert – most talán nagy szónak hangzik, amit mondok, de higgyék el, hogy így is gondolom – ha tényleg bemutatják, és lesz, aki meg is nézi, talán olyanok is megnézik majd, akiknek jó is, hogy megnézik. Hogy tanuljanak belőle, hogy így azért ne éljünk. Szívükből így gondolom. Mert ne éljenek úgy családok, ahogyan mi éltünk harminc évig.

Amit még tudni kell: egyelőre a film háromnegyede készült el. A „főszereplők” – anya és lányai – ezt a zárójelenet nélküli filmet tekinthették meg a múlt héten. Utolsó jeleneteit most forgatják. A feltételezett sír kihantolásának eredményét viszont már tudjuk: Hargitay Lajos földi maradványait nem sikerült megtalálni.

Újra várja közönségét a felújított, három-termes

MŰVÉSZ MOZI!

Nyilvános díszelőadás 1989. október 5-én, este 8 órakor:

ALAN PARKER:
PINK FLOYD – A FAL

Októberi programjából:

Huszárik-sorozat, Chaplin-sorozat
Bódy Gábor: **Kozmetikaelmélet, Beszélgetés Kelet és Nyugat között, A tűz, Testvérek**
Alan Parker-sorozat: **Angyalszív, Madárka, Bugs Malone**